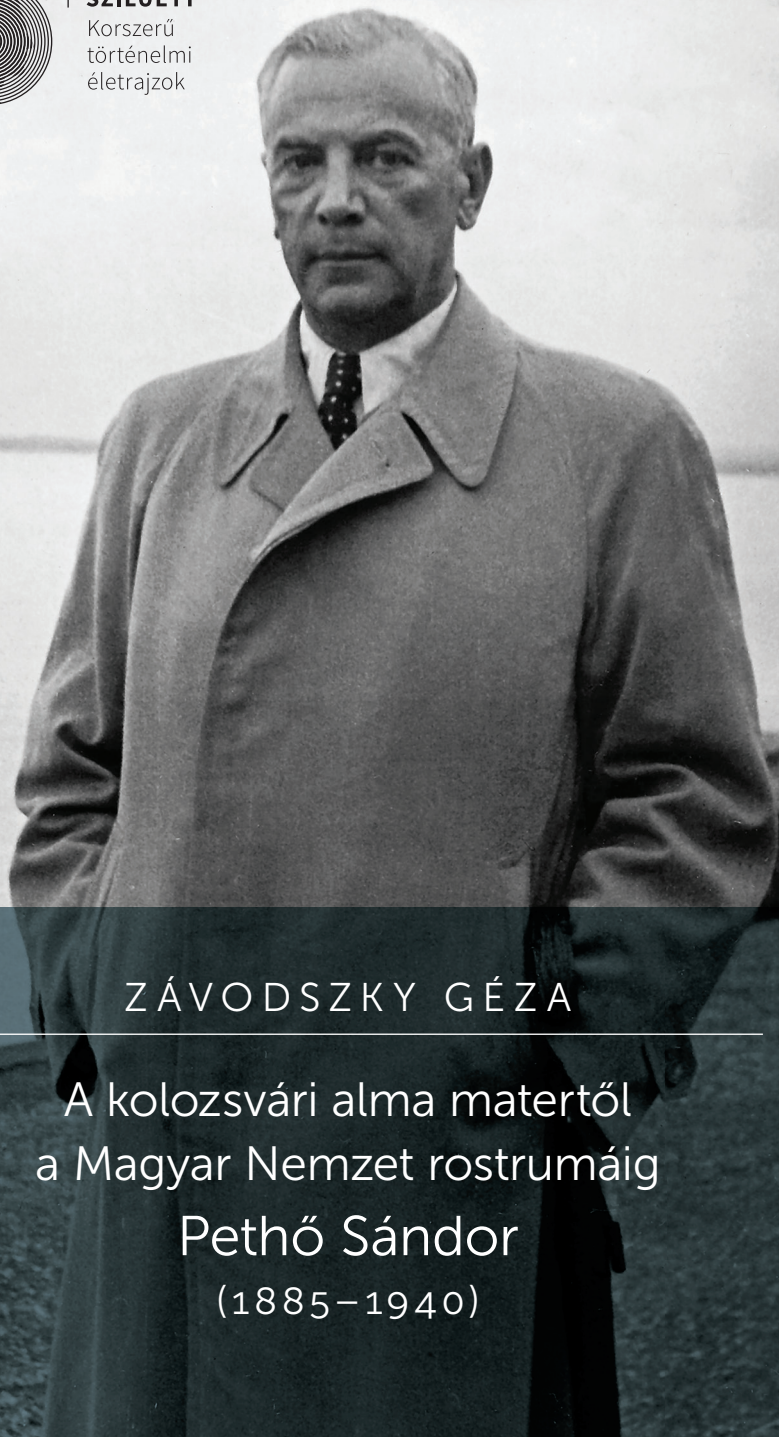

SZILUETT

Korszerű
történelmi
életrajzok

ZÁVODSZKY GÉZA

A kolozsvári alma matertől
a Magyar Nemzet rostrumáig

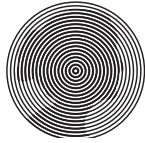
Pethő Sándor

(1885–1940)

Závodszyky Géza

A kolozsvári alma matertől
a Magyar Nemzet rostrumáig

Pethő Sándor
(1885–1940)

SZILUETT

Korszerű
történelmi
életrajzok

A Kronosz Kiadó
és a Magyar Történelmi Társulat
sorozata

Sorozatszerkesztők:

Bánkuti Gábor

Fedeles Tamás

Gőzsy Zoltán

Varga Szabolcs

Vonyó József

Sorozatterv: Tepes Ferenc

ZÁVODSZKY GÉZA

A KOLOZSVÁRI ALMA MATERTŐL
A MAGYAR NEMZET ROSTRUMÁIG

PETHŐ SÁNDOR

(1885–1940)

KRONOSZ KIADÓ
MAGYAR TÖRTÉNELMI TÁRSULAT

PÉCS–BUDAPEST
2019

Jelen elektronikus kiadvány a Kronosz Kiadó és a Magyar
Történelmi Társulat gondozásában 2019-ben megjelent
nyomtatott kötet változatlan kiadása

pdf ISBN 978-615-6048-25-7

Olvasószerkesztő
BELLUS IBOLYA

A névmutató készítette
ERŐSS ZSOLT

A rezümét fordította
RADNAI IMRE

A címlapon
Pethő Sándor publicista, a *Magyar Nemzet* alapító főszerkesztője
Fortepan. Adományozó: Varga Csaba dr. Képszám: 150806

© Závodszy Géza
© Magyar Történelmi Társulat
© Kronosz Kiadó

TARTALOM

Előszó	11
Család, ifjúság	15
Egyetemi évek. Márki Sándor tanítványa	20
Első lépések a közélet terén	27
Bölcsészdoktori disszertáció	30
Ösztöndíjjal Olaszországba	32
Útkeresés. Az első történeti portrék	36
Az <i>Élet</i> szerkesztőségében. A <i>Sorsok</i>	44
Tanári katedra. Családalapítás	49
A fiatal Pethő és <i>A száműzött Rákóczi</i> Az <i>Új Nemzedék</i> szerkesztőségében	52
Válaszúton: habilitációs kísérlet <i>A szabadságharc eszméi</i>	56
A Kacziány-ügy	59
Publicista a világháború éveiben	62
Összeomlás után. A Területvédő Liga	67
Forradalom – ellenforradalom <i>A magyar állam válsága és a Szent Korona</i>	73
Szellemi-politikai szövetség Andrássy Gyulával Az <i>Új Magyar Szemle</i>	79
A <i>Magyarság</i> indulása	94
A királypuccsok. A legitimista Pethő Sándor	99
Bethlen István ellenzéke	108

Hadjárat Klebelsberg ellen. Sajtóperek	114
A frankhamisítás körül	121
Hódolat Andrásynak	124
<i>Világostól Trianonig</i>	128
A <i>Viharos emberöltő</i> portréi. Apponyi, Tisza, Prohászka, Vázsonyi, Grünwald, Ugron	136
Pethő Sándor és családja	145
A közéleti Pethő Sándor	149
Pethő Sándor életformája. A „napkeleti bölcsek”	152
Pethő Sándor Görgei Artúrról	161
Kárpát-medencei elgondolások a gazdasági válság éveiben	168
<i>A magyar Capitoliumon</i>	174
Az „Asztalos–Pethő” egykötetes <i>A magyar nemzet története</i>	180
Pethő Sándor és Szekfű Gyula szellemi szövetsége	185
A Szekfű-esszé	192
A <i>Magyarság</i> válaszüton	197
Kisantant kísérlet Magyarország elszigetelésére	205
Pethő Sándor és Gömbös Gyula	212
Szabadságlakomán	221
A lírai vezércikk	224
Német–magyar sorsközösség?	230
Magyar nemzetiszocialisták 1937–1938-ban	234
Megalapítják a <i>Magyar Nemzetet</i>	242
<i>A magyar társadalomhoz</i>	252
Imrédy Béla és Pethő Sándor	261
A bécsi döntés	266
Szociális honvédelem	269
A korszellem sodrában	275

TARTALOM

A történelmi miniatűr	283
Az elhallgattatás	286
A tragédia	296
Jegyzetek	309
Felhasznált irodalom	327
Képek jegyzéke	335
Névmutató	339
Summary	349

Mi láttuk még ezüst haját, ezüstkoronás ifjú arcát,
mi láttuk szép arcán a fényt, azt a ragyogást, mit a harc ad,
mi hallottuk mit tanított: nem győzelemért küzd a bátor,
az igazságért küzdött ő és: sohasem állt el igazától.
Nem földi hatalom felé, messzi csillagok felé tört ő:
úgy támadott, mint egy lovag, úgy védekezett, mint egy költő,
gyűlölség nélkül támadott, mert Isten őt küzdeni küldte,
és csak azért védekezett, mert ellenségét megbecsülte.
Krudý regényből régi úr, mesébe mossa már a nemlét,
gyászunkat, mint sírt az örökzöld, szépséggel futja be az emlék.

(Bóka László)

ELŐSZÓ

1940. augusztus 25-én vasárnap délelőtt Balatonfüreden halos autóbaleset történt. Az odasereglők az áldozatban megdöbbenve ismerték föl Pethő Sándort, a *Magyar Nemzet* alapító főszerkesztőjét. Az árokba borult roncs autóból kiemelt holttestet hamarosan virágok borították. Az ekkor már nagyírú publicista pályája a csúcson tört meg. Megölte a tudatlan vak véletlen, s csupán imént némította el a Magyarország nyugati határáig terjeszkedett nemzetiszocialista birodalom komor tekintete.

Munkásságának legnagyobb hatású, legartisztikusabb darabjai, aligha vitatható, a *Magyar Nemzet*be két éven át írt vezércikkek, amelyek a szellemi honvédelmet hirdető napilap példányszámát 60 000 fölé emelték, vasárnap akár 100 000-ig röpítették. Ezek az írások Pethő Sándort a történelmi szereplők első sorába emelték. Személyét – ha nevét egyáltalán leírták – nehéz években is tisztelet övezte. Tisztelet illeti ma is, de kérdés, hogy írásainak teljességét, évfordulós idézetektől eltekintve, mennyire ismerjük.

A hírlapi cikk hatása a múltal halványul, az újságok az otthonokból, ha előfizetik is, hamar selejtezésre kerülnek, és szövegük csak a nagyobb könyvtárakban olvasható. E sorok írója – még az archív anyagok digitalizálása előtt – a Széchenyi Könyvtár kopott mikrofilmtekerceit böngészte, és ekkor szembesült Pethő Sándor publicisztikájának hallatlan tisztes-

ségével, bátorságával, szépírói erényeket is fölillantó kifejező erejével. (A csalódások elkerülése érdekében megjegyzem, hogy a *Magyar Nemzet* számai 1940. május 1-től a német megszállást követő betiltásáig digitálisan máig nem elérhetők.)

Pethő Sándorhoz a magyar 1848 tanulmányozása vezetett el. A még fiatal történész publicista 1916-ban érdekes, esszé jellegű kötetet jelentetett meg *A szabadságharc eszméi* címmel. Az ezredfordulón alkalom nyílt újbóli kiadására. A sajtó alá rendezés és a kísérő tanulmány írása kötelezővé tette a szerző egyéb műveinek tanulmányozását: föltárult az életmű impozáns terjedelme. Magával ragadott az eredendően romantikus alkat, a sugárzó, illúziókra is hajló, de következetes értékválasztó, hitelen személyiség. Bár Görgei (Pethőnél Görgey) életrajzát sokan ismerték, egyes esszéi annak idején önálló füzetben is megjelentek, s *Egy kis nép nagy gondjai* címmel 1985-ben cikkeiből szűkös válogatás is napvilágot látott, írásainak döntő hányada az időszaki sajtótermékek jégszekrényében hibernálódott. A kétezres évek elején viszont sikerült támogatást nyerni és kiadót találni egy terjedelmesebb válogatás megjelentetéséhez.

A közel ezeroldalas kiadvány kiinduló pont lehet a több mint három évtizedet átfogó életmű tanulmányozásához, szemlélteti annak tárgyi és műfaji változatosságát, reprezentálja az írói teljesítmény színvonalát, de mégiscsak válogatás, mozaik, fontos darabok hiányoznak, a folyamatosság szakadozik. Az elmélyült elemzéshez, a személyiség megközelítéséhez, a rövid lexikoncikkekben rögzített közhelyek föloldásához több kell. Szükségünk van az életrajzra, amely a diákévek és a mester, Márki Sándor meghatározó hatásától, a koalíciós válság élményétől a Tisza-korszakon, a világháborún, az összeomlás és a kommün megrázó élményén át, a békés és legi-

tim revízió programjának várható kudarcától a *Magyar Nemzet* hasábjain vállalt hősies szerepvállalásig vezet. Egy publicista életrajza, különösen, ha az önvallomás műfajával szinte sohasem élt, az írásokkal közel azonos. Pethő Sándor pályáját követve a válságos évtizedek sajátos rajzát kapjuk, persze nem egyezményes történelmet – ha van ilyen –, hanem a szerző integer személyiségének reflexióit.

CSALÁD, IFJÚSÁG

Milyen vidékről származott, milyen családi háttérrel rendelkezett ez a sokoldalú, a magyar sorskérdések iránt elkötelezett tehetség, aki az egymással olykor öltre menő nemzetmentő stratégiák jobbik részét személyiségébe szinte zavarba ejtően, mégis sikeresen, integrálta?

Pethő Sándor a Rábaköz egyik kis falujában, Pásztoriban született, kétnaposan a közeli Szilsárkányban keresztelték, de a családfő, Pethő György otthona Rábacsanak (korábban csak Csanak), és Pethő Sándor itt gyermekeskedett. Pásztori az édesanya, Cséry Mária faluja, aki előrehaladott áldott állapotában, alig több mint húsz évesen, hazament nagyanyjához, és Pásztoriban szülte meg egyetlen fiát, akit idővel hat leánygyermek követett.¹

Pásztoriról és Csanakról szólva Szabó Zoltán ihletett rajza jut eszünkbe.² A gondozott tájban „a föld sík lapján [...] faszorok menetelnek az utak mentén”, még az ösvényeket is fák szegélyezik, „rendben szétoszló hadsereg csapataiként”. A falvakban körül jómódú gazdák tekintélyes házai, melyeknek tornácai a kúriák oszlopait utánozzák. A mintegy négyszáz lelkes Pásztori kicsiny katolikus templomában viszont – emlékeztet Szabó Zoltán – nincsen keresztelőmedence.

Fényes Elek *Geográfiai szótára* megírja, hogy mind Pásztori, mind a 19. század közepén Pásztorinál kétszer népesebb Csanak „róna határa fekete és bő termékenységű”. A búza,

Pethő Sándor Terus és Anna húgaival 1905 körül

kukorica, burgonya termesztése mellett Rábacsanak az itt tenyésztett szép lovairól is híres. A század végi konjunktúra új mezőgazdasági technikákat honosított meg. 1895-ben említés történik Pásztoriban Pethő Pálról – a rokonság foka nem ismert –, akinek gazdaságában vetőgép, cséplőgép, rosta, szecskavágó, borona és henger is volt. A Rábaköz ma is az évszázadok óta mezőgazdasági művelés alá vont rendezett táj jellegzetességeit mutatja.

Csanak, Pásztori és a Rábaköz legtöbb falvának népe az ország nyugatra nyíló kapujában, a 18–19. században is színmagyar, néhány horvát hatást mutató névtől eltekintve, csakúgy, mint a Tiszántúl református települései, de ezektől eltérően itt a katolikus vallás az uralkodó. Pethő Sándor anyai nagyszülei Cséry József és Kaszonits Anna. A Pethő család rokonságában, környezetében a nevek birtokos nemesi elődöket

sejtenek: Pethő György és Cséry Mária esküvői tanúi Füleky István, Endrédi János. A menyasszony nevét adó Csér egyetlen nemesek lakta falu a Répce mellett. A Cséry családnak 1429 óta írásos nyoma van.³ Az *Új Magyar Múzeum* például közli Cséry Mihály kuruc ezredes 1704-ben írott gúnyos hangú levelét, amelyben Sopron labanc védőit a városkörnyéki szőlők kivágásával fenyegeti.⁴ A hivatalos iratokban a „gazda”, „kisbirtokos”, „földműves” foglalkozásként váltakozva szerepel, mutatva e családok bizonytalan helyét a parasztpolgárok és úri birtokosok között.

A Pethő család besenyő eredetűnek tartotta magát, nem alap nélkül, hiszen már Anonymus megemlíti, hogy Zolta vezér „a határon, a Mosony nevű fertőn túl nem kevés besenyőt letelepített országának védelmére, hogy valamikor a jövőben rajtuk esett sérelem miatt dühösködő németek a magyarok határait el ne pusztíthassák”. Pethő Tibor visszaemlékezésében megemlíti, hogy édesapja gyakran idézte és elemezte, amit a krónikákban a „hitvány kunokról és besenyőkről” olvasni lehetett, és a „hitvány” jelzőt könnyűlovasként magyarázta.⁵ Sokat emlegette és nagy becsben tartotta vélelmezett felmenőjét, gerssei Pethő Gergelyt, babocsai kapitányt, később (1596-tól) országos főkapitányt, akit azonban nem annyira magas állása, mint inkább történeti munkája miatt tartott számon. A *Rövid magyar krónikát*, mely katolikus szellemben a protestáns írók műveit kívánta ellensúlyozni, minden valószínűség szerint Zrínyi Miklós dolgozta át és adta ki 1660-ban Bécsben. A gerssei Pethő családnak azonban a genealógiai irodalom szerint a 18. században férfiágon magva szakadt.

Pethő Tibor úgy tudja, nagyapjának kezdetben 130–150 hold földje lehetett, jó minőségű szántó. A családi ház kúriának talán nem mondható, de tágas, L alakú épület volt hat

szobával. Pethő György végül ezt is eladta, s ahogyan a gyermek Pethő Tibor emlékeiben megmaradt, nagypja ekkor már egészen kis házban lakott. Elszegényedésének oka szokványos történet: kártyázott, és szenvedélye volt, hogy a kocsmába se reg embert összehívott, azokat etette, itatta. Amikor fia, akinek nevelésében egyébként sem igen vett részt, gimnáziumi tanulmányait győri, pápai évek után a soproni bencéseknél 1903-ban bevégezte, jószereivel semmiye sem maradt, Sándor teljesen magára – és a Cséry rokonság támogatására – volt utalva. „Nem tekinthetem pozitív családfőnek [...] szerencsétlen jelleménél fogva apámat [...] úgyszólván teljesen árvák vagyunk [lánytestvéreivel]” – írja egy levelében.⁶ Nem véletlen, hogy édesapja nem kap említést, nem hagy nyomot, pedig fia java férfikorában is élt még (1926-ban hunyt el). Pethő Sándor egyik nővére, Ilona Csanakon ment férjhez, „Ilka nénit” Pethő Tibor emlékezése szerint családostul gyakran látogatták, s így a rábacsanaki kötődés megmaradt.⁷

Az édesanya, Cséry Mária korán, Sándor 11-12 éves korában távozott az élők sorából. „Mesét, történetet szegény boldogult anyámtól hallottam, akit még második gimnazista koromban elvesztettem” – írja rövid életrajzában.⁸ A fiú ekkor a győri bencéseknél kisdíák, innen érkezett édesanyja temetésére. A Cséryek körében alattomos tudóvész lappanghatott. Pethő György első felesége Cséry Mária nővére, Cséry Erzsébet volt, akinek korai halála után „az első fokú törvényes, egyenlő oldalági sógorság akadályától pápailag felmentve” vette feleségül a fiatalabb testvért, Máriát. Pethő Sándor legkedvesebb húga, Anna 18 évesen halt meg, elvesztése bátyját mélyen megsebezte. A gyermek Pethő maga is köhögéssel, tüdővérzéssel küszködött, ez kínoztta még fiatal férfi korában is. A gimnáziumi évek alatt nagynénje és nagyanyja ügyelt rá, a szünidőket Pász-

toriban töltötte. Húgai Pásztoriban nevelkedtek. Erre is Márki Sándorhoz írt, Pásztoriból keltezett levelekből következtethetünk: „Az egész napot egy 5 holdas nagy gyümölcsös kertben, egy filagóriában töltöm, kínlódva az olasz grammatikával.”¹⁰ Máshol: „Nagyanyáméknál vakációzom Pásztoriban.” A Cséry család minden jel szerint megőrizte a tisztességes jómódot.

EGYETEMI ÉVEK

A MÁRKI SÁNDOR-TANÍTVÁNY

A bencés atyák a humán tárgyakban és nyelvekben kitűnt, tehetséges diákok – csak a matematikával állt hadilábon – megkülönböztetett figyelemmel kísérték. „Történeti érzékem fejlődését felejthetetlen emlékü bencés tanárainak köszönhettem” – olvassuk az említett életrajzban. A soproni bencéseknél abszolvált érettségi után a kolozsvári egyetemre iratkozott be, történelem és földrajz szakra. (A kolozsvári egyetemnek – a budapestivel ellentétben, a német mintától elszakadva – volt önálló mennyiségtan-természettudományi kara, de a földrajz a bölcsészet-, nyelv- és történettudományi karon maradt.) Tanárképző intézet is alakult, viták közepette: sokan amellett érveltek, hogy elegendő, ha egy intézet van Budapesten. Azt nem tudni, hogy miért esett Pethő választása a budapesti tudományegyetemnél egyébként nyitottabb szellemiségű kolozsvári egyetemre, de az egyetem, és általában az erdélyiség hatását a dunántúli születésű, következetes katolikus nevelést nyert Pethő személyiségének alakulására aligha lehet túlbecsülni. A kolozsvári egyetemen kötött – mások között – életre szóló barátságot a protestáns Zsilinszky Endrével (a Bajcsy nevet, édesanyja családi nevét vitézzé avatása után vette föl).

A kolozsvári egyetemen számos kiemelkedő tudós tanított hosszabb-rövidebb ideig, bár idővel sokukat a budapesti egyetem elszívta. Professzor volt itt többek között Finály Henrik

(Kolozsváron is van eltemetve), Högyes Endre, Böhm Károly, Concha Győző, Somló Bódog, Navratil Ákos, Purjesz Zsigmond, a belgyógyászati klinika igazgatója, aki Márki ajánlására Pethő Sándort is kezelte, Farkas Gyula, az alkalmazott matematika és elméleti fizika nemzetközi hírű tudósa, ki hű maradt az egyetemhez, akárcsak (az impériumváltásig) a magyar történet professzora, Szádeczky-Kardoss Lajos, Márki Sándor, az egyetemes történet tanára, a kolozsvári születésű Schilling Lajos, az ókori történet és Csengery János, a klasszika-filológia professzora. Amikor Pethő Sándor beiratkozott, az új épületekbe költözött kolozsvári egyetem fénykorát élte.

Márki, a mester és Pethő, a tanítvány kapcsolata a kivételesen szerencsés találkozások példája. A befutott pálya, az alkati hasonlóság az életművek mélyebb elemzése nélkül is számos rokon vonást mutat. Márki Sándor, akinek történet-szi munkássága több dualizmus kori pályatársától eltérően ma is figyelemre érdemes, ifjú korában szépirodalmi kísérletekkel jelentkezett, hazafias versei, műfordításai jelentek meg nagyváradi és fővárosi lapokban. A történész diploma megszerzését követően rövid ideig újságíróként dolgozott, Jókai *Ústökösének* húsz évig volt munkatársa. Történelem-földrajz szakosként középiskolai tanári gyakorlattal is rendelkezett, kitűnő tankönyveket és ismeretterjesztő munkákat írt. Thaly Kálmán tanítványaként erős nemzeti érzés hatotta át, kivételes olvasottsága ugyanakkor kiterjedt az újabb európai irányzatok valamennyi jelentős képviselőjére, és úttörő szerepet játszott a magyar történetírásban a politikai, a gazdaság- és társadalomtörténet szintézisére tett kísérlettel. Erősen kötődött az Alföld parasztnépéhez, előszeretettel foglalkozott a népi-paraszti mozgalmakkal. Föltűnést és sokakban megütközést keltett, mikor egy akadémiai pályázaton *Dózsa György és forradalma*

című munkával indult. A magyar parasztság múltjának tanulmányozásával később sem hagyott föl, és a Thaly által gyűjtött forrásanyagot földolgozó terjedelmes Rákóczi-életrajz mellett *Dózsa György* (1913) című monográfiája a legjelentősebb.

Márki rokonszenvezett a függetlenségi irányzatokkal, amint ezt (a szintén tanítvány) Lukinich Imre akadémiai emlékbeszédében körülírta: az elhunytat erősen foglalkoztatták azok a küzdelmek, amelyeket „a politikai magyarság folytatott a Lajtán innen és túli területek központosítására törekvő idegen kormányrendszerrel szemben századokon keresztül”,¹¹ de aggályosan ügyelt arra, hogy történeti munkáján ne hagyjon nyomot a pártpolitika. Ezért kérte föl a tapasztalt szerkesztő, Szilágyi Sándor az 1848/49-es forradalom és szabadságharc történetének megírására a millennium körüli évek nagy vállalkozása, *A magyar nemzet története* részeként. Említenünk kell, mert Pethő Sándort, a tanítványt 1848/49 öröksége pályája folyamán mindvégig fogságban tartotta. Márki a kortárs közbeszédtől eltérően kultuszokkal és negatív mítoszokkal nem vitatkozik, ezeket leginkább figyelmen kívül hagyja, és a nemzetiségi mozgalmakkal pályatársaihoz viszonyítva megértőbb. A *Millenniumi magyar történet* tudományos értékű, gondos forráskritikával megírt fél kötettel gazdagodott.

Kissé előreugorva érdemes megemlíteni Ady Endre *A történelmi pellagra* című cikkét, amelyet Pethő Sándor 1907-ben, Pásztoriban vakációzva levélben küldött el Márki Sándornak – ha az véletlenül nem olvasta volna. Ady e cikkében azt írja, hogy mindig nagy megértéssel volt azok iránt, „akik Magyarországon történelmi alapon állnak”, mert a bihari gyomrok korgása „nem egyéni korgás, de históriai”, a történelem nélkül nem lehetne megérteni Magyarország dolgait. „Szegény Acsádi, ő öreg korára kezdte pedzeni az ügyet s bele is halt. De

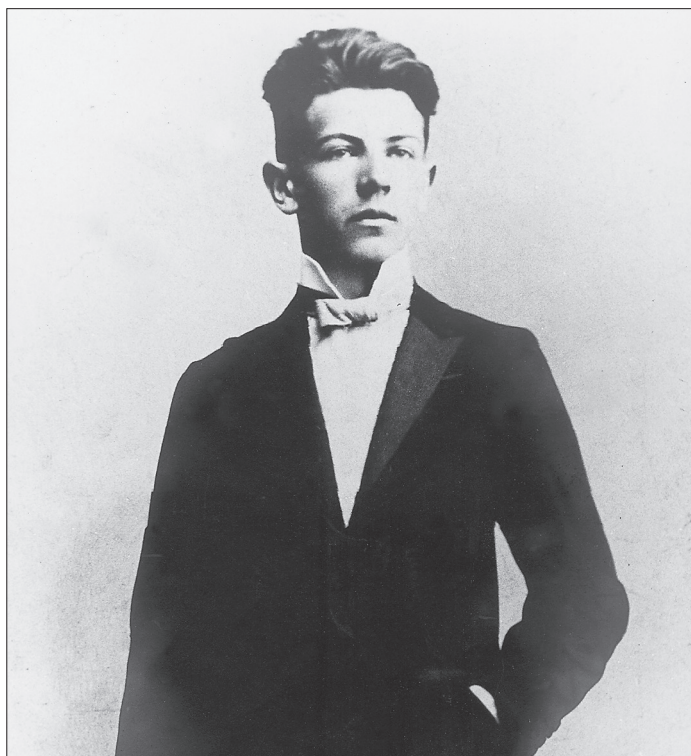
őszintén sajnáljuk őt s még a Márkiakat is, hogy a történelmi fundamentumokat lazították.”¹² Adyra jellemző stílusfordulattal oldalvágást „nemzeti demokrata kormányunk” (azaz a koalíciós kormány) is kap. Ehhez Pethő hozzáfűzi, hogy bár a cikk „elég nagy Adyendreség, minden szocialista íze dacára egy-két éles, a történelmi módszerre vonatkozó észrevétele van.” Majd azzal folytatja, éppen ő hívta föl professzora figyelmét, hogy „több szociológus illetőleg szocialista író (Jászi Oszkár, Wildner Ödön, Ady Endre, Garami Ernő stb.) a Professzor urat is némileg hozzájuk tartozóknak tartják”, a Dózsa Györgyről és a magyar nemesi osztály szűkkeblűségéről írottak alapján nem is alaptalanul. Sietve hozzát teszi azonban, hogy ő Márki tanári és írói működésének ismeretében más következtetéseket vont le, és ezt a *Soproni Napló*ban Márki *Nemzeti ünnepeken* című kötetéről írott ismertetésében ki is fejtette. Érdekes e korai cikk, mert a minden irányba tájékozódó, naprakész tanárjelöltnek „a fiatal szociológusokról” markáns véleménye van. „E még kiforratlan tudomány avatottjai oly lenézéssel és oly göggel beszélnek a »hazaszeretet bűnös fantomjáról«, és oly ellentmondást nem tűrő módon hangoztatják invektíváikat”, hogy valóban féltetni kell iskoláinkat.¹³

Pethő Sándor már elsőéves korában (az 1903/1904-es tanévben) csatlakozott Márki legszűkebb tanítványi köréhez. A gyors tájékozódás, a mohó olvasási kedv és a jó előadókészség révén hamarosan az egyetemes történelmi szeminárium egyik meghatározó tagja lett. Tudjuk, hogy Trefort a bölcsész-kari előadások mellett szemináriumok szervezését nem csupán a tudományos kutatás módszereinek elsajátítása céljából szorgalmazta, hanem a tanári készségek elsajátítása érdekében is. Pethő néhány szemináriumi előadásának a tárgyát is ismerjük. Másodéven, első félévben *Törvénytörés a történe-*

leben címmel tartott felolvasást. A második félévben (1905 februárjában) Ernest Lavisse-ről érkezett: *Történelem az iskolában*. A pedagógiának is elkötelezett Lavisse (1842–1922), az École Normal Supérieure és a Sorbonne professzora Márki Sándornak kortársa volt. Több szempontból is szellemi rokonok. Lavisse szerkesztette a francia történelmet a kezdetektől a jelenkorig (azaz a 19–20. század fordulójáig) tárgyaló sokkötetes vállalkozást, de számos közoktatási tankönyvet is írt. Pethő föltehetően a szubjektív emlékezésekkel fűszerezett *Question d'enseignement national* (1885) és az *Études et étudiants* (1900) című munkákat forgatta, természetesen franciául. (Magyarul máig csupán egy rövid, népszerű könyvecske érhető el, Angyal Dávid fordításában, 1891-ből: *Európa politikai történetének átnézése*). Harmadéven *A haza* sokatmondó címmel tartott előadást, valamint Cromwell egyetemes történeti jelentőségéről érkezett. Negyedéven *A római szent birodalom eszméje és a Habsburgok politikája*, valamint *A középkori császárság, mint elmélet* című előadásai előtanulmányok bölcsészdoktori disszertációjához.¹⁴ Márki tehetséges tanítványát már a másodév végén, 1905 májusában a középkori és újkori szeminárium kurátorává nevezte ki.¹⁵ Intézményesített tanársegédek ekkor még nem voltak a magyar egyetemeken, de a megbízás nagyjából tanársegédi feladatkört jelentett. Pethőtől maradt ránk Márki „hatalmas pedagógiai szuggesztíójának” méltatása, melynek birtokában felismerte és kibontakozni segítette „tanítványai képességeinek értékét és természetét”.¹⁶

Pethőt a másodévet végezvén, betegségének súlyosbodása miatt kétségek gyötörték, hogy teljesíteni tudja-e a harmadévre tervezett feladatokat, pedig még sohasem készült ennyi illúzióval és ekkora munkakedvvel a szigorlatokkal nem terhelte harmadévre. Korábban, legalábbis beszámolója szerint,

Az egyetemi hallgató Pethő Sándor

nem jelentkeztek ilyen erősen a vészjósló tünetek, a vérköpés, vérhányás. Még az is eszébe jutott, viszontlátja-e valaha Kolozsvárt.¹⁷ A vakációt klimatikus gyógyhelyen, az akkor még Magyarországhoz tartozó Savanyúkút 1903-ban megnyílt modern szanatóriumában töltötte. Szeptembertől Kolozsvárott Purjesz Zsigmond kezelte.

Kapcsolata professzorával elmélyült. Márki családjába is bevezette, otthonában Pethő Sándor gyakran megfordult. Nya-

ranta sűrűn leveleztek, és Pethő a levelek végén sohasem mulasztotta el, hogy a „nagyságos asszonyt” kézcsókkal tisztelje, hogy érdeklődjék Márki lánya, a vő (hivatásos katonatiszt) és az unokák felől. Újra meg újra leírja, hogy Márki (és családja) iránti érzelmei mélyebbek, mint ahogyan egy tanítvány távolról bálványozza tudós professzorát. Megindultan és a hála érzésével gondol vissza azokra az órákra, amelyeket Márki családjában töltött. „Igen nagy adósa vagyok ennek a kedves környezetnek, mely a lelki fiúság, a gyermeki érzés háláját váltotta ki belőlem [...] és azt az erős elhatározást, hogy szerény tehetségemhez képest igyekszem méltó tanítványa lenni.”¹⁸ Rossz úton járna az, aki e sorokat az ambiciózus diák alkalmazkodásával vagy az impulzív személyiség alkalom szülte megnyilvánulása-ként magyarázná. Márki halála után, folyóiratban közölt önvallomásban írja, hogy „Isten után senkinek sem köszönhetek annyit, mint neki, akinek sírját múlt nyáron hantoltuk fel a ke-repesi temetőben.”¹⁹ (Márki Sándor 1925-ben hunyt el.)

NÉVMUTATÓ

- Ablonczy Balázs* 323
Ackermann (Ajtai) Kálmán 65
Acsádi Ignác 22
Adorján Andor 152, 153
Ady Endre 22, 23, 116, 275, 277
Áfra Nagy János 188
Ajtay József 69, 95, 97, 158, 198, 200, 202, 203
Albrecht Ferenc 131
Almásy József 280, 300
Ambrus Zoltán 82
András, II. *magyar király* 32, 33
Andrássy Gyula, id. 40
Andrássy Gyula, ifj. 27, 28, 39, 40, 42, 43, 60, 61, 69, 73, 79–86, 89, 91–96, 99–105, 109, 110, 121–127, 130, 136, 138, 143, 147, 184, 186, 187, 189, 196, 201, 220, 230, 271, 314
Andrássy Gyuláné Zichy Eleonóra 81, 99
Andrássy Ilona 99, 104
Andrássy Klára 99
Angyal Dávid 24, 36, 37, 44, 61
Ángyán Béla 246
Antal István 200, 201, 218
Apáthy István 94
Apponyi Albert 37, 39, 40, 69, 89–92, 96, 136–138, 143, 150, 151, 186, 189
Arany János 193, 242
Árpád magyar fejedelem 240
Asztalos Miklós 181, 182, 184
Aubouin Adél 164
Baán Endre 28, 29
Babits Endre 300
Babits Mihály 44
Bach, Alexander 184
Bahr, Richard 230, 231
Bajcsy-Zsilinszky Endre 20, 96, 118, 128, 140, 151, 153, 154, 156–160, 162, 178, 179, 201–205, 207–209, 232, 289
Bajor Gizi 148
Bajza József (irodalomtörténész) 69, 96
Bajza József (költő) 96
Bakócz Tamás 32
Balla Antal 132, 158
Ballagi Aladár 55
Balogh József 182, 196
Baltazár Dezső 222
Bangha Béla 189, 228
Barankovics István 224, 225
Barkóczy Sándor 36
Baróthy Pál 120
Barthou, Louis 207, 208
Basilides Barna 158
Básti Lajos 148
Batthyány Lajos 88, 95, 151
Battorych Kornél 96

- Bayer József 161
 Békeffy László 158
 Beksics Gusztáv 86, 130
 Beneš, Edvard 206, 207, 209
 Beniczky Ödön 102
 Beöthy Ákos 39, 60, 89
 Bercsényi Miklós 226, 266
 Berzeviczy Albert 69
 Bethlen Gábor 186
 Bethlen István 91–93, 99, 103,
 108–115, 119, 121, 122, 124,
 126, 139, 158, 159, 169, 173,
 189, 190, 197, 205, 222, 243,
 245, 246, 286
 Bethlen Margit 148, 194
 Biernaczky Szilárd 157, 268, 298
 Bismarck, Otto von 230
 Blaskovich Sándor 82
 Bocskai István 273
 Bodor Aladár 45, 69, 93, 95, 152,
 200, 257, 295
 Bohuniczky Szefi 152, 153, 295
 Bóka László 9
 Böhm Károly 21
 Brüning, Heinrich 171
 Buharin, Nyikolaj Ivanovics
 277
 Burckhardt, Jacob 30
 Burke, Edmund 307
 Buza Barna 69

 Caesar, Caius Iulius 307
 Caraffa, Antonio 105
 Carducci, Giosuè 34
 Carlyle, Thomas 65
 Cassone, Giuseppe 35

 Cato, Maior Marcus Porcius 104
 Chaillet, Pierre 288
 Chamisso, Adalbert von 256
 Chorin Ferenc 69, 190, 239, 243,
 244, 246
 Clemenceau, Georges 289
 Concha Győző 21
 Cramon, August von 83
 Cromwell, Oliver 24
 Czapik Gyula 296
 Czettler Jenő 96
 Csáky István 289

 Csekonics Iván 151
 Csengery Antal 304
 Csengery János 21
 Cséry Erzsébet 18
 Cséry József 16
 Cséry Mária 15, 17, 18
 Cséry Mihály 17
 Csetényi József 158
 Csomóss Miklós 276

 Darányi Kálmán 243, 245, 253
 De Gerando Antonina 145
 Deák Ferenc 40, 57, 88, 89, 133,
 134, 136, 143, 173, 184, 220,
 247
 Deák Imre 91
 Deér József 182, 190
 Dembiński, Henryk 166
 Dezső Ernő 256
 Dollfuss, Engelbert 209, 236
 Domanovszky Sándor 152, 182
 Dózsa György 21–23, 179, 273
 Drippy Kiss Géza 256

- Eckhardt Sándor 150
 Eckhardt Tibor 81, 198, 199, 201,
 205, 243, 246, 262, 286, 289
 Endrédy János 17
 Eötvös József 134, 173, 304
 Erdélyi József 93
 Erdélyi László 56
 Erődi Béla 37
 Eskütt Lajos 112
- Falk Miksa 142
 Faragó Miksa 30
 Farkas Gyula 21
 Féja Géza 178, 179
 Fényes Elek 15
 Ferdinandy Mihály 256
 Finály Henrik 20
 Fitos Vilmos, ifj. 292
 Flandin, Pierre-Étienne 170
 Frey András 158, 244, 249, 256,
 257, 295
 Friedjung, Heinrich 30
 Füleky István 17
- Gagyí Jenő 200
 Gaj, Ljudevit 72
 Galamb Sándor 256
 Galambos Ferenc 44
 Gambetta, Léon 289, 290
 Garami Ernő 23
 Gárdonyi Albert 56, 182, 184
 Garibaldi, Giuseppe 55
 Gáspár Jenő 300
Gergely Jenő 212
 Gergely, VII. *pápa* 64
 Gesztesi Gyula 250
- Géza *magyar fejedelem* 228
 Gibbon, Edward 30, 307
 Giglio-Tos, Efsio 34
 Gobineau, Arthur de 30
 Goebbel, Joseph 254
 Gogolák Lajos 95, 155, 158, 186,
 187, 189, 190, 224, 225, 243,
 244, 255, 256, 303–305
 Gombos F. Albin 36, 37
 Gömbös Gyula 197, 199, 200,
 201, 203, 204, 212–220, 231
 Görgei Artúr 12, 39, 41, 45–47,
 57, 59, 60, 63, 70, 161, 162–
 167, 184, 213, 231, 283, 311
 Görgey István 41, 163,
 Gratz Gusztáv 28
 Griger Miklós 151
 Grünwald Béla 39, 40, 60, 89,
 143, 144, 190
 Grünwald Béla, ifj. 190
 Guerlet, Pierre 244
 Guizot, François 30
 Guyon Richárd 164
- Gyulai Pál 29, 60
- Habsburg–Lotaringiai Ferenc
 József, I. *osztrák császár, ma-
 gyar király* 28, 99, 106
 Habsburg–Lotaringiai József-fő-
herceg 77
 Habsburg József, I. *magyar ki-
 rály* 106
 Habsburg–Lotaringiai Károly, IV.
magyar király 77, 80, 101, 104,
 106, 107, 213, 239

- Habsburg Lipót, I. *magyar király* 175
 Habsburg–Lotaringiai Ottó 107, 149
 Habsburg Rudolf, II. *német-római császár* 175
 Habsburg–Lotaringiai Ferenc, II. *német-római császár* 31
 Habsburg–Lotaringiai Ferenc Ferdinánd *trónörökös* 127, 185
 Habsburg–Lotaringiai Sándor Lipót *főherceg* 180
 Hadik János 77
 Halász Imre 39, 58, 60
 Hangel Mór 154
 Hannibál Barkasz 290
 Hanuy Ferenc 46
 Havran Zoltán 246
 Haynau, Julius Jacob von 88, 161, 167
 Hegedűs Gyula 95, 96, 198, 200, 238, 239, 244–246, 248, 249, 256, 257, 291, 292, 298, 300, 301
 Heinrich Gusztáv 60
 Héjjas Iván 102
 Herczeg Ferenc 136, 223, 231
Hermann Róbert 165
 Hindy Zoltán 149
 Hitler, Adolf 190, 197, 205, 230, 232, 233, 235, 236
 Hóman Bálint 181, 182, 297
 Horatius, Flaccus Quintus 211
 Horthy Miklós 93, 99, 100, 158, 159, 243, 254, 268
 Horváth Henrik 182
 Hőgyes Endre 21
 Hubay Kálmán 237–239, 241, 258, 276, 278, 291
 Hunyadi János 143, 273
 Huszár Elemér 95
 Ignotus 44
 Illyés Gyula 165, 256
 Imrédy Béla 243, 245, 248, 250, 254, 261–266, 281, 286, 290
 Ince, III. *pápa* 64
 Ince, IV. *pápa* 32
 Izsáky Margit 200, 256
 Izsóf Alajos 44
 Jancsó Benedek 182
 Jankovich Arisztid 121
 Janus Pannonius 32
 Jászai Mari 51
 Jászi Oszkár 23, 52, 75, 101, 141, 142, 144, 179, 186
 Jelačić, Josip 72
 Jevtić, Bogoljub 208
 Jókai Mór 21, 32, 42, 222
 Joó Tibor 182, 190
 Julier Ferenc 158, 163, 171
 Junot, Jean-Andoche 284
 Kaas Ivor 39
 Kacziány Géza 58–61
 Kádár Lehel 154, 158, 276
 Kajtár Jenő 158
 Kállay Miklós 39, 245
 Kánya Kálmán 200, 254
 Kaposi József 38
 Karafiáth Jenő 69
Kardos József 271
 Károly, I. (Nagy) *frank császár* 31

NÉVMUTATÓ

- Károlyi Gyula 169, 214
 Károlyi József 99, 151
 Károlyi Mihály 59, 67, 69, 89,
 95, 131, 132
 Kárpáti Aurél 184
 Kaszonits Anna 16
 Katona Jenő 158, 186–188, 190,
 192, 229, 235, 239, 244, 255,
 256, 278
 Kelemen Kornél 69
 Kemény Gábor 144
 Kemény János 98
 Kemény Zsigmond 57, 86, 134,
 307
 Kenyeres Gábor 297
 Kerék Mihály 256
 Kertész József 74
 Keserű István 297
 Kiss Menyhért 50, 119
 Klapka György 231
 Klebelsberg Kuno 114–118
 Klodvig, I. *frank király* 31
 Klupathy Jenő 37
 Kodolányi Sándor 256
 Kója Béla 297
 Kollonich Lipót 105
 Kolowrat-Liebsteinsky, Franz
 Anton von 227
 Komáromi János 93, 117, 118, 200
 Kónyi Manó 142
 Koppány vezér 228
 Kornfeld Móric 189, 190, 243,
 244, 246
 Kosáry Domokos 45
 Kossuth Lajos 39–41, 55, 57,
 59, 71, 75, 78, 80, 86, 88, 103,
 105, 134, 135, 137, 138, 144,
 154, 160–167, 173, 176, 179,
 180, 184, 195, 220, 224, 227,
 231, 236, 252, 262, 266, 273
 Kosztolányi Dezső 39, 93, 307
 Kozma Andor 167
 Kölcsey Ferenc 255
 Körner, Theodor 256
 Krenner Miklós 95
 Kristóffy József 186
 Kun Béla 75, 277
 Kunszery Gyula 245
 Lafayette, Gilbert du Motier de
 La 138
 Lajos Fülöp, I. *francia király* 112
 Lajos Iván 279, 291
 Lajos, I. (Nagy) *magyar király*
 32, 33
 Lajos, XVII. *francia király* 48
 Lamartine, Alphonse de 87, 89,
 307
 Lambrecht Kálmán 96
 Lamprecht, Karl Gotthard 38
 Lantos Adolf 181
 László Fülöp 144
 Látrányi Nándor 311
 Lavisse, Ernest 24, 31
 Lázár Andor 68
 Lázár Miklós 158
 Lehár Antal 213
 Leiningen-Westerburg Károly 47
 Lendvai István 69, 93, 95, 245,
 254, 256, 276, 293
 Lengyel Ernő 133, 178
 Lindner, Theodor 30, 35, 38
 Lóczy Lajos 69
 Lovik Károly 60

- Löffel Jenő 296, 297
 Ludwig Rezső 34
 Lukachich Géza 76–78
 Lukinich Imre 22, 38, 50, 73, 150
 Luxemburgi Zsigmond 32
- Macaulay, Thomas 30
 Machiavelli, Niccolò 35, 37, 307
 Madarász László 86
 Mályusz Elemér 180–182
 Márai Sándor 294, 295
 Marconnay Tibor 240
 Marczali Henrik 47, 61
 Mária Lujza *francia császárné*
 284
 Márki Sándor 19–29, 33, 34,
 36–38, 46, 49–53, 55–57, 61,
 87, 95, 141, 145, 150, 156
 Márkus Miksa 149, 223
 Marosi Ferenc 200
 Maróthy (Meizler) Károly 291
 Martinovics Ignác 179
 Martinuzzi (Fráter) György 40,
 87, 150
 Marton Béla 218
 Márton Ferenc 111
 Marx, Karl 38, 172, 275
 Matolcsy Mátyás 290
 Mátrai Ferenc Béla 293
 Mecser András 218
 Mérey Ferenc 174
 Metternich, Klemens Wenzel
 Lothar von 227, 284, 285
 Michelet, Jules 280, 307
 Mikes Kelemen 32, 54, 224, 287
 Miklós Jenő 96
 Mikszáth Antal 256
- Millerande, Alexandre 208
 Millok Sándor 269
 Milotai Nyilas István 95
 Milotay István 53, 69, 82, 94–
 97, 149, 187, 189, 197–203,
 263, 275, 279
 Mocsáry Lajos 143
 Molnár Ferdinánd 165
 Molnár Viktor 36
 Mommsen, Theodor 30
 Moór Gyula 222
 Moravcsik Ernő Emil 117
 Móricz Zsigmond 162
 Murányi Gábor 242, 292
 Murat, Joachim 284
 Mussolini, Benito 169, 232
- Nagy György 75
 Nagy Miklós 129–131, 134
 Nagyatádi Szabó István 92, 116
 Nagysándor József 59, 166
 Napóleon, I. Bonaparte 37, 77,
 107, 256, 284, 285
 Napóleon, III. Bonaparte 70,
 170, 245
 Navratil Ákos 21
 Neller Mátyás 256
 Nemes Vince 296, 297, 303
 Novák Julianna 49
 Oláh György 265
 Ortutay Gyula 190
 Ostenburg-Moravek Gyula 213
 Ottlik György 136
 Ottó, I. (Nagy) *német-római császár*
 31
 Ottó, III. *német-római császár*
 229

- Östör József 130, 131
- P. Ábrahám Ernő 200
- Pallavicini György 95, 99, 138, 151
- Papen, Franz von 233
- Parragi György 240, 244, 245, 256, 259, 274, 293, 295, 296, 298
- Pátzay Pál 298, 306
- Pázmándy Dénes 76, 77
- Pázmány Péter 46, 98, 229, 277
- Pethő Anna 16, 18
- Pethő Emília (Ordasy Jenőné) 302
- Pethő Gergely, gersei 17
- Pethő György 15, 17, 18
- Pethő Ilona (Németh Jánosné) 18, 73, 302
- Pethő Mária (Kissné) 147, 301
- Pethő Pál 16
- Pethő Teréz 16
- Pethő Tibor (*Pethő Sándor déd-unokája*) 241, 260
- Pethő Tibor (*Pethő Sándor fia*) 17, 18, 49, 69, 73, 93, 95, 145, 151, 154, 155, 158, 197, 215, 221, 242, 245, 247, 250, 253, 256, 275, 283, 291, 294, 300, 303, 309
- Petrichevich Horváth Emil 119, 120
- Petschauer Attila 249
- Pomogáts Béla 260
- Pompéry Aurél 187, 189
- Prohászka Ottokár 92, 140, 141, 188
- Prónay Pál 102
- Purjesz Zsigmond 21, 25, 28
- Puskás Lajos 293, 296
- Puskás Lajosné 297
- Radnai Endre 120
- Radó Antal 37
- Raffay Sándor 222
- Rákóczi Ferenc, II. 22, 38, 40, 46, 47, 52–55, 72, 88, 98, 105, 154, 185–187, 189, 192, 193, 220, 226, 266, 273
- Rákosi Jenő 38
- Rakovszky István 92, 102
- Rambaud, Alfred Nicolas 102
- Ranke, Leopold von 307
- Rassay Károly 201
- Rátz Jenő 254
- Ravasz László 106, 140, 222
- Récamier, Julie 48
- Reisinger Ferenc 274
- Rembrandt 185
- Renan, Ernest 30
- Révai Mór 180
- Reynaud, Paul 290
- Riedl Frigyes 44
- Rolla Margit 291
- Rosenberg, Alfred 232, 233
- Rugonfalvi Kiss István 47, 188
- Rupprecht János 240
- Rupprecht Karolina 200
- Rupprecht Olivér, ifj. 198, 200, 201, 237–242, 264, 265
- Sainte-Beuve, Charles-Augustin 307
- Saint-Simon, Claude Henri de Rouvroy de 307

- Salamon József 256
 Samassa József 47, 48, 229
 Sándor, I. *jugoszláv király* 208, 209
 Saussure, César de 54
 Savary, Anne Jean Marie René 284
 Savoyai Jenő 231
 Schilling Lajos 21
 Schramm Ede 95
 Schumann, Robert 205, 206
 Schussnigg, Kurt 231, 236
 Sennyey Pál 40, 88, 151, 229
 Serényi Gusztáv 96
 Seress László 60
 Sibrik Miklós 54
 Sigray Antal 95, 151, 239, 246
 Somló Bódog 21
 Somlyódy László 151
 Soult, Nicolas Jean-de-Dieu 284
 Steier Lajos 162, 163, 165
- Szabó Dezső 93, 95, 157, 160, 227
 Szabó Zoltán 15, 269
 Szádeczky-Kardoss Lajos 21, 38, 56, 182
 Szálas Ferenc 235, 237, 238, 243, 278
 Szalay László 48, 132, 304, 307
 Szamuely Tibor 73
 Szántó Tibor 251
 Szász Károly 37, 130
 Széchenyi György 229
 Széchenyi István 32, 40, 57, 134, 135, 162, 173, 185, 194
 Szegedy-Maszák Aladár 154
- Székely Lujza 147, 148, 155, 156, 215, 242, 257, 289, 295, 298, 301–303
 Szekfű Gyula 48, 52–55, 128, 129, 135, 147, 150, 174, 180–182, 184–196, 243, 245, 246, 303, 305, 307
 Szenczi Molnár Albert 32, 277
 Szende Zoltán 77
 Szilágyi Dezső 39, 40
 Szilágyi Sándor 22, 270
 Szinai Miklós 91, 92
 Szirmay Ödön 256
 Sztranyavszky Sándor 119, 222
- Tacitus, Publius Cornelius 307
 Taine, Hippolyte 38, 307
 Takáts Sándor 45
 Talleyrand, Charles-Maurice de 30
 Talpassy Tibor 153, 157, 158, 160, 202, 289, 292, 307
 Tanács József 49
 Tanács Margit (Pethő Sándorné) 51, 141, 145–147, 300, 309
 Tardieu, André 172, 205
 Teleki László 71
 Teleki Pál 91, 96, 99, 101, 121, 245, 286, 287, 289–291
 Thaly Kálmán 21, 22, 53, 87
 Thierry, Augustin 30
 Thuránszky László 292
 Thury Lajos 119, 120, 200
 Tisza István 27, 43, 65, 67, 77, 88, 89, 91, 101, 109, 110, 112, 114, 124–126, 129, 130, 131, 136, 138–140, 142, 159, 184, 216

NÉVMUTATÓ

- Tisza Kálmán 39, 40, 88, 143,
 195, 196, 216
 Tolsztoj, Lev Nyikolajevics 63
 Toma István 46
 Tombor Jenő 158, 244, 256, 262
 Tormay Cécile 97
 Tóth János 93
 Tóth László 187
 Trefort Ágoston 23

 Udvary Gyöngyvér 242, 243,
 259, 291–293, 296, 297, 303
 Ugron Gábor 39, 89, 143, 144,
 199
 Ulain Ferenc 154

 Váczy Péter 190
 Vajna Gábor 291
 Vámbéry Ármin 142
 Vámos Magda 248–250, 270
 Vancsó Endre 95
 Váradi Aranka 51
 Várkonyi Titusz 256
 Váry (piarista szerzetes) 34
 Vásárhelyi Miklós 270
 Vass József 92, 120, 158, 159
 Vázsonyi Vilmos 109, 133, 141,
 142, 144

 Vécsey Leó 256
 Vencellin 228
 Vergilius, Maro Publius 32, 210,
 250
 Vienne, Louis de 244
 Viktor Emánuel, II. *olasz király*
 70
 Villari, Pasquale 35
 Voinovich Géza 37
Vonyó József 212
 Vörösmarty Mihály 107

 Wahrmann Mór 142
 Wallenstein, Albrecht von 213
 Weiss Manfréd 244
 Wellington (Wellesley, Arthur)
 284
 Wells, Herbert George 135
 Wildner Ödön 23
 Windischgraetz Lajos 92

 Zichy János 151
 Zichy Nándor 39, 41, 42, 229
 Zichy Ödön 163
 Zilahy Lajos 203
 Zrínyi Miklós 17, 32, 37, 40, 47,
 88, 89, 151, 307

SUMMARY

Sándor Pethő is the emblematic figure of 20th century journalism. His editorials published in *Magyar Nemzet* (*Hungarian Nation*), a daily newspaper established by him, were of great influence and kept his memory alive along with the heroic battles he fought against the oppressive German national socialist powers and the expansion of the Hungarian extreme right political movements. The historian and journalist Pethő had already covered a thirty-year writing career. Besides the data from his curriculum vitae, a biography of the public writer is mostly available through his texts that provide reflections on the changing world. It is absolutely crucial in the lack of his diary and confessions. Within the framework and extent of the genre, in this very biography his works will talk.

Sándor Pethő was born in the tiny village of Pásztori, in the Rábaköz region of western Hungary in a peasant family preserving gentry traditions. He graduated from the Benedictine secondary school in Sopron to continue his studies at the university in the capital of Transylvania, Kolozsvár (Cluj), and earned a degree in history and geography. His professor and mentor Sándor Márki, one of the most prominent historians of the era, had great impact on his character. Pethő was committed both to the traditions of independence and to the fate of the nation, which he brought from the city of Kolozsvár where he established his education in world history and became well-versed in Latin, French and German languages. His excellence

was reflected by his dissertation he defended when he was 22 years of age. Having received national scholarships, he visited Italian research institutes as well as German universities. His letters about Hungarian memories in Italy marked the lyrical mode in the line of his writings which later elevated a few of his essays to the niveau of literature.

He started his career as a secondary school teacher in Budapest. He met his first wife and mother to his children in Kolozsvár. The first of his publications, typically political portraits, were even published in a volume in 1911. He had a debut as an editor in the literary weekly journal titled *Élet* (Life) between 1912 and 1915. During World War I several of his articles were published in daily and weekly papers, mostly theories in political history, but we cannot find any war propaganda in these texts. Following the Romanian invasion of 1916, the apprehension of catastrophe prevailed in his works. The so-called *Élet* Plc. published his book-sized volume of essays titled “*The Notions of the War of Independence*”. His essay on Görgei striving for objectivity published in the same volume received a fierce attack in the press.

Lacking any diary entries from the period we do not exactly know how he experienced the collapse of the country. In 1918 he was one of the initiators to establish *The League for the Territorial Integrity of Hungary* (TEVÉL). He provided the League with his carefully documented book-size study titled *The Entente Powers in 1848–1849*. Pethő held that the western European democracies which supported the division of the country had also betrayed Hungary in its fight for democracy during the 1848/49 events.

The late autumn of 1919 marked the beginning of a work relationship with Gyula Andrássy who strongly relied on the

talents of the young journalist. With the financial funding of Andrásy and the intellectual inspiration of Sándor Pethő, the weekly periodical Új Magyar Szemle (*New Hungarian Review*) could return soon followed by the daily paper titled *Magyarság* (*Hungarianness*) with a legitimist programme taking the role of the weekly paper and welcoming Pethő among its interim writers to become its editor in chief. He divorced in 1925 and married Lujza Székely, a young actress. His way of life changed and became the leading figure of dining clubs engaged in politics. He developed to a combatant publicist at *Hungarianness*. He denounced Bethlen and Gömbös' politics, as well as campaigned against an orientation towards Germany. He also strongly criticized the role of the Habsburg dynasty in the history of Hungary and promoted the restoration for the sake of a Danube-area with a Hungarian focus in his ambitious programme titled *A Magyar Capitoliumon* (*On the Hungarian Capitolium*). The Arrow Cross Party confiscated his newspaper with the involvement of its owner in the May of 1938.

The handsome and communicative Sándor Pethő was an exquisite orator and was invited mostly to Catholic and legitimist organizations – in some of them, he also held a membership in the board –, nevertheless, he also gave lectures for audiences from the working class, and was elected to be the Honorary President of the Protestant Student Alliance.

The erudite and observant historian did not immerse himself in researching data or in speculations over problems of social and economic history, instead he wanted to understand the historical characters, as well as to unfold the relationship between the individual and the greater community of the nation and that of the state. His volume titled *Világostól Trianonig* (*From Világos to Trianon*) sold five

editions in 1926 – however, his views on István Tisza provoked a debate. The change of times was indicated by the fact that his biography of Görgei (in Pethő's spelling Görgey) published in 1930, received great reviews. The single-volume edition of *A Magyar nemzet története az ősidőktől napjainkig* (*The History of the Hungarian Nation, from Ancient Times to Present Days*) (1932) co-authored with Miklós Asztalos satisfied the readers' strong demand and became a great success. Pethő wrote the part of the book that started with 1848. Contrary to popular belief – and the foreword by Szekfű – the materials presented both by Pethő and Asztalos are independent from Szekfű's argumentations.

The fall of Austria meant the final blow for the plans of restoration considering a strong monarchy in the Danube area. The legitimist program lost its actuality and its place was taken by the ideal to stand for an independent nation and state. It is a very suggestive fact that Pethő's famous editorials in *Magyar Nemzet* – which paper was also established by him in 1938 – Lajos Kossuth appeared as the main reference point. In his view, Kossuth could make the miracle of the millennium in the life of the nation by freeing tenants, and thus, integrating the “people of the black furrows” in the life of the state, making the idea of independence their food”. As part of an intellectual national defence, he called for social national defence in the columns of *Magyar Nemzet*.

Because of German pressure, he left the daily paper on July 23, 1940. He did not get persecuted or suffered martyrdom like many of his colleagues, but became a victim of a car accident by chance.

A Kronosz Kiadó az 1795-ben alapított Magyar Könyvkiadók
és Könyvterjesztők Egyesülésének tagja

A Kronosz Kiadó a Szakkiadók Társulásának tagja,
könyveink elektronikusan elérhetők, olvashatók és kereshetők
az Arcanum Adatbázis Kiadó által létrehozott

www.szaktars.hu

adatbázisban

Kiadja a Kronosz Könyvkiadó Kft.
és a Magyar Történelmi Társulat
Felelős kiadó a Kronosz Könyvkiadó Kft. ügyvezetője
és a Magyar Történelmi Társulat elnöke
Felelős szerkesztő: Erőss Zsolt

www.kronoszkiado.hu

A sorozat eddig megjelent kötetei:

Kerepeszki Róbert: A „tépelődő gentleman”
Darányi Kálmán (1886–1939)

Laczlavik György: Kettős pecsét alatt
Várday Pál esztergomi érsek, királyi helytartó (1483–1549)

Péterfi Bence: Egy székely két élete
Kövendi Székely Jakab pályafutása

Ujváry Gábor: „Egy európai formátumú államférfi”
Klebensberg Kuno ((1875–1932)

Kasza Péter: Egy korszakváltás szemtanúja
Brodarics István pályaképe

Tóth Imre: Egy polgári arisztoktata
Kánya Kálmán (1869–1945)

Véber János: Két korszak határán
Váradi Péter humanista főpap, kalocsai érsek pályaképe

Varga Szabolcs: Leónidasz a végvidéken
Zrínyi Miklós (1508–1566)

Püski Levente: A Horthy-korszak szürke eminenciása
Károlyi Gyula (1871–1947)

Oborni Teréz: Az ördögös Barát
Fráter György (1482–1551)

Bagi Zoltán Péter: Túrkenlouis
Bádeni Lajos (1655–1707)